

บทความรับเชิญ

อัตลักษณ์อุดมศึกษาไทย : คงอยู่หรือสูญเสีย ?

Thai Higher Education Identity: Remained or Lost?

รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สมบูรณ์¹Assoc. Prof. Thongchai Somboon, Ph.D.¹

บทคัดย่อ

การอุดมศึกษาถือว่าเป็นเทวาลัยของการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น มีฐานคติในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้และเป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาชาติในองค์รวม ด้วยสภาพของโลกาภิวัตน์อริยะ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ต้องดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนเองให้ดีที่สุด ฉะนั้นการปฏิสังขรณ์เพื่อเป็นการเสริมสร้างความแข็งแกร่งเพื่อการคงอยู่ของอัตลักษณ์ของสถาบันนั้น จำเป็นต้องดำเนินการดังนี้ คือ 1) การปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์ทางด้านผู้สอน 2) การปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์กระบวนการเรียนรู้ 3) ปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์ฐานคติผู้เรียน 4) ปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์การวัดและประเมินผล

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ ปฏิสังขรณ์ คงอยู่หรือสูญเสีย

Abstract

Higher education is an optional level of schooling system after finishing from upper secondary school, which is also called the temple of learning. Because of the rapidly changed of globalization, most of higher education institutes have to concern how to keep their identity by

¹ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร

¹ Associate Professor in Department of Foundations of Education Faculty of Education Ramkhamhaeng University Bangkok Thailand

reconstruction in every sphere of educational orientation. The important path for fruitful kept are these followings,1 Restoration of instructors 2 Restoration of learning methodologies and processes 3 Restoration of learners' ideology and 4 Restoration of assessment process.

Keywords : Identity, Restoration, Remained or Lost

บทนำ

ความพยายามในการขับเคลื่อนเรื่องการปฏิรูปหรือ "เปลี่ยนรูปร่าง" ของอุดมศึกษาไทยที่เกิดขึ้นหลาย เพราะสังคมต่างให้ความคาดหวังและมุ่งหวังให้การดำเนินการศึกษาในระดับนี้เป็นฐานที่มั่นคงและสร้างความเจริญให้กับประเทศชาติในทุกๆ มิติและเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ในความเป็นจริงแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยนั้นมีความหลากหลายเข้ามาผสมอยู่ด้วย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่มีผลจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้กระบวนการที่จะรื้อและปรับเปลี่ยนหรือคงอยู่ในด้านอัตลักษณ์ของอุดมศึกษาจึงถูกหยิบขึ้นมาเป็นวาทกรรมทางการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง

อุดมศึกษา : การก่อรูปของอัตลักษณ์

การสร้างอัตลักษณ์ของสถาบันอุดมศึกษา ถือว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะเป็นการสะท้อนการบริหารจัดการทางการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น เป็นสถาบันการศึกษาที่ 4 สังคมให้การยอมรับว่า เป็นสถานที่ “ปมเพาะปัญญาของชาติ” นั้นทุกสถาบันทางการจัดการศึกษาในระดับนี้ต่างต้องสร้างอัตลักษณ์แห่งสถาบันขึ้นมา ผู้เขียนขอแบ่งยุคการสร้างอัตลักษณ์ของอุดมศึกษาไทยดังนี้

1. อัตลักษณ์ยุคท้าวทลายแห่งการเรียนรู้ อุดมศึกษาไทยในยุคแรกๆ ต่างพยายามสร้างให้ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ (ผู้เรียน) มีความรู้ มีความปราดเปรื่องในศาสตร์ของตนเอง โดยสถาบันอุดมศึกษาจะมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้เพื่อออกไปรับใช้รัฐชาติในฐานะ “ชนชั้นที่มีการศึกษา” (Well-educated Person) การอุดมศึกษาไทยจึงต่างพยายามส่งผ่านข้อความรู้และสร้างวาทกรรมแห่งอำนาจว่า ผู้ที่จบจากสถาบันอุดมศึกษานั้นเปี่ยมล้นและถึงพร้อมด้วยความรู้คู่ปัญญา และเป็นผู้ที่สามารถดูแลบ้านเมืองได้ดียิ่ง

อัตลักษณ์ของอุดมศึกษาไทยในยุคนี้ต่างถูกขนานนามว่า “ผลผลิตเพื่อการพัฒนาชาติ” เพราะบุคคลต่างๆ เหล่านี้มีโอกาสได้ทำงานในสถานที่ราชการมากกว่าคนที่สำเร็จในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือตอนปลาย นอกจากนี้สังคมยังให้ความสำคัญต่อดีลิตีส์ที่จะเป็นกำลังทำอะไรให้เกิดประโยชน์ต่อบ้านเมืองได้มากขึ้น

2. อัตลักษณ์ยุคการสร้างแรงงานของชาติในยุคนี้อุดมศึกษาของไทยมีความพยายามอย่างจริงจัง และเป็นวาระที่ต้องเร่งรีบของรัฐบาลในการจัดระเบียบทางการศึกษาเพื่อสร้างทักษะอาชีพขั้นสูง (Professional) ให้กับผู้ที่เข้าไปศึกษาเล่าเรียนในแต่ละสาขา ดังจะเห็นว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2503-2525 เป็นช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-6 รัฐบาลไทยต้องการคนที่มีความรู้ความสามารถในด้านฝีมือแรงงานต่างๆ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต้องทำการขยายการศึกษาจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคมากขึ้นและเปิดสอนในสาขาต่างๆ มากขึ้น ทั้งทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสังคมศาสตร์ ในระยะนี้ถือว่าสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งถูกก่อตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งผลิตกำลังคน (Empowerment) ให้กับประเทศชาติ

3. อัตลักษณ์ยุคกระจายพรมแดนข้อความรู้สู่ภูมิภาค ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การอุดมศึกษาไทยต่างพยายามที่จะสร้าง “พื้นที่แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” รัฐบาลให้ความสนใจในการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่มมากขึ้นและสร้างโอกาสทางการศึกษามากยิ่งขึ้น เช่น นโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) นโยบายทุกภาคส่วนเพื่อการศึกษา (All for Education) ความศักดิ์สิทธิ์แห่งวาทกรรมนี้จึงมีการส่งผ่านและถูกขับเคลื่อน (Drive) ไปสู่คนในส่วนภูมิภาคที่ไม่ได้มีโอกาสในการศึกษาหาข้อความรู้ ยุคนี้สามารถเรียกได้ว่า “ยุคอุดมศึกษานำวิชาชีพถึงบ้าน นำการศึกษาถึงคน” สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งต่างพยายามสร้างโอกาสและให้โอกาสกับผู้เสาะแสวงหาความรู้ได้อย่างมากขึ้น ดังจะเห็นจากปรากฏการณ์ของอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคทั้งของรัฐบาลและเอกชนที่จำนวนเพิ่มมากขึ้น

ภาวะปฏิรูปอัตลักษณ์...เหตุไฉนไม่ปฏิสังขรณ์

การปรับรื้อโครงสร้าง (Deconstruction) ในมุมมองของโลกหลังยุคใหม่ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ทั้งการปฏิรูปและการปฏิสังขรณ์อุดมศึกษาไทยในการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์

นั้นก็เช่นกัน ด้วยเหตุเพราะการปฏิรูปมีความหมายถึง การปรับปรุงให้เหมาะสม ส่วนการปฏิสังขรณ์นั้นเป็นการซ่อมแซมสภาพต่างๆ ให้กลับคืนดีเหมือนเดิมนั้น คำทั้งสองต่างก็มีความหมายที่ “ทับซ้อน” ทั้งผลลัพธ์และกระบวนการ (Means and Outputs) ฉะนั้นภาพถ่ายและการดำเนินงานที่ผ่านมาผู้เขียนมองว่า การสร้างอัตลักษณ์ของอุดมศึกษาที่อยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม การที่จะปรับปรุงอะไรใหม่ตามนโยบายให้สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสังคม หากไม่มีการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งกับสิ่งที่ดีและมีอยู่ก็อาจจะนำมาซึ่งปัญหาส่วนรวมได้ ฉะนั้นการปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์การอุดมศึกษาไทยให้คงอยู่และเหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยนั้น ควรมีแนวทางดังต่อไปนี้

1. การปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์ทางด้านผู้สอน ผู้สอนต้องสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์ของตนเองเสมอว่าเป็น “ผู้รู้จริง” และจะต้องเป็นผู้ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมศานต์ แต่ในสภาพปัจจุบัน ผู้สอนบางคนไม่รู้จักจริงแม้กระทั่งในศาสตร์ของตนเอง ขาดเทคนิควิธีสอน ยิ่งไปกว่านั้น บางคนไม่มีความรู้ตรงตามสาขาที่สำเร็จมา แทนที่จะเป็น “แม่พิมพ์ของชาติ” (Mothership of Education) แต่กลับกลายเป็น “**ทรราชย์ทางการศึกษา**” (Enemy of Education) ปรากฏการณ์เช่นนี้ ยังคงปรากฏอยู่ในสถานศึกษาบางแห่ง เพราะฉะนั้นการปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์ผู้สอนเพื่อการคงอยู่นั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องมีกระบวนการปลูกจิตสำนึกและฐานคติแก่บุคคลที่จะสำเร็จออกไปให้ตระหนักว่า “ครู คือ รากแก้วในการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ”

2. การปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์กระบวนการเรียนรู้ ในโลกหลังยุคใหม่ การอุดมศึกษาไทยได้คิดวิธีการเรียนรู้แก่ผู้เรียนแบบใหม่ๆ เช่น Problem-Based Learning, Project-Based Learning หรือแม้แต่การนำปรัชญาการศึกษาของต่างประเทศเป็นสรณะในการฝึกการค้นหาข้อความรู้ให้แก่ผู้เรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น แบบ Waldorf แบบ Pestalozzi หรือ แบบ Froebel เป็นต้น อัตลักษณ์กระบวนการเรียนรู้ในระดับนี้ จะต้องให้เขา/เธอได้ “**เรียนรู้ร่วมกันมากกว่าเรียนรู้ลอกกัน**” ให้เขา/เธอได้เรียนรู้แบบ “**สร้างสุขมากกว่าสร้างภาพ**” ให้เขา/เธอได้เรียนรู้ในเชิง “**บูรณาการมากกว่าบูรณาเกินหรือบูรณากอง**” และสุดท้ายจะต้องมีกระบวนการให้เขา/เธอ “**ทำได้มีใช้ได้ทำ**”

3. ปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์ฐานคติผู้เรียน กล่าวคือ การอุดมศึกษาไทยจะต้องมีการ “ศัลยกรรมความคิด” ของความจงรักภักดีต่อตราสัญลักษณ์ (Brand Loyalty) ที่ว่า สถาบันที่เก่าแก่จะมีคุณภาพมากกว่าสถาบันที่เปิดใหม่ แต่ต้องหันมาสร้างพลังศรัทธากับวาทกรรมที่ว่า “เรียนที่ไหนก็ได้ ขอให้เป็นเทวาลัยแห่งการเรียนรู้ที่สามารถบ่มเพาะความรู้คู่คุณธรรม” ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้สถาบันอุดมศึกษาต้องสามารถปฏิสังขรณ์ในการสร้างอัตลักษณ์ทางด้านจิตใจผู้เรียนให้สามารถมีความรู้เพื่อสร้างปัญญาของตนเองได้ เพื่อที่จะนำไปสู่ “รัตนชาติของชีวิต” ที่จะนำสู่การประกอบสัมมาอาชีวะและใช้ชีลาชีวิตได้เหมาะสม

4. ปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์การวัดและประเมินผล เพราะจุดมุ่งหมายสูงสุด (Summum Bonum) ของการวัดและประเมินผลในระดับอุดมศึกษานั้น คือ การที่ผู้เรียนสามารถผ่านกฎเกณฑ์ กติกาที่วางไว้ แต่บางครั้งจากปรากฏการณ์ทางอุดมศึกษาที่ผ่านมา การวัดและประเมินผล (การสอบ) นั้น มิได้วัดความรู้ความสามารถของผู้เรียนเป็นหลักแต่มีปัจจัยอื่นเข้ามาเจือปนในการวัดและประเมินผลด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการใช้เทคโนโลยีทางอำนาจอย่างหนึ่ง (Technological Power) ของผู้สอน ฉะนั้น การปฏิสังขรณ์อัตลักษณ์ทางด้านนี้จะต้องพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบว่า ผู้ถูกประเมินต้องมีความรู้และเข้าใจในศาสตร์ที่ได้ศึกษา เล่าเรียน และถูกขัดเกลามาหรือไม่ แค้นนี้ก็คงเรียกว่า ซ่อมแซมในสิ่งที่อุดมศึกษาไทยขาดหายไปได้อย่างชัดเจน

บทสรุป

หันกลับมาที่สถานการณ์ข้อความรู้ (Sitated Knowledge) ในบริบทของอุดมศึกษาไทย ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาต่างพยายามสร้าง “รูปลักษณ์และอัตลักษณ์” ของตนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ได้มาซึ่งการดำรงอยู่ สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งมีการ “ขยายและล่าอาณานิคมทางการศึกษา” มากขึ้น ทั้งที่ปรากฏออกมาในลักษณะของความร่วมมือรูปแบบต่างๆ เช่น ระบบทวีปริญาของสองสถาบัน การสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์แห่งความเป็นสากลให้มากยิ่งขึ้น และดูเหมือนว่า สถาบันอุดมศึกษาบางแห่งกำลังรุ่งโรจน์ แต่ในทางกลับกันสถาบันอุดมศึกษาหลายๆ แห่งก็กำลังจะปิดตนเองไป อย่างไรก็ตาม จะปฏิรูปหรือปฏิสังขรณ์หรือแม้แต่จะปฏิวัติเพื่อการรักษาอัตลักษณ์ไปในทิศทางใดนั้น ผู้เขียนเพียงอยากเห็น

เป็น “บุญตา” ว่าทำอะไรก็ได้ อย่าให้การอุดมศึกษาไทย “บูดและเน่า” ไปในที่สุด เพราะเส้นทางอุดมศึกษา คือ เส้นทางแห่งกรรมร่วมของประชาชนคนไทยทั้งหมด

เอกสารอ้างอิง

- จงชัย สมบูรณ์. (2557). อุดมศึกษา : ระยะเวลาที่ต้องลอกคราบ. *มติชน*. (22 กันยายน 2557). 12.
- Palfreyman, D. & Warner, D. (ed.). (1996). *Higher Education Managements: The Key Elements*. Great Britain: SRHE and Open University Press.
- Yavaprabhas, S. & Dhirathi, N, S. (2008). *Harmonisation of Higher Education: Lessons Learned from the Bologna Process*. Bangkok: Bangkok Block, Part.